

Залізна баба

Олександр Денисенко

Залізна баба жила сама і мала під чолом одне око, та ще й з заліза. Чого воно було залізним, знали лише діти. Вони збирались після уроків гуртами й ватагами серед вогких вищерблених стін старовинного замку, що надламаним іклом стирчав серед рівнин Поділля, і кликали бабу. Баба, бувало, приходила, а бувало — і ні. Діти казали, що то залежить від хмар. Якщо їх багато і вони сірі і страшні, стара завжди озветься скрипучим голосом і покажеться. Дехто з них, хто відважувався прийти до замку уночі, бачив бабу у жлукті з кров'ю. Вона милася, терла довгими нігтями лису голову, вдягала хустку і реготала, блискаючи на місяць залізним глянсом. Інколи ж, коли місяць ховався за хмари, баба залягала на дно жлукти і пускала звідти багрянисті пухирі.

Але ніхто з дітей, та й, мабуть, і серед дорослих, не знав точно, де вона живе. Казали — всюди. А найбільше там, де є кинута хата чи зруйнована будівля. "Може вона прусак чи щур?" — питали найменші діти у трохи старших. "Ні", — відповідали ті, вимащуючи у пилюку обличчя і руки, щоб бути непомітними для Залізної баби, і йшли її шукати.

Казали, правда, що бабу знала директорка притулку для похилих віком. Бо вона справно нараховувала на бабу гроші, щокварталу виписувала для неї білизну, кожні два роки — капці й ковезку. А оскільки директорка вважала себе людиною порядною, то сама усе те, що виписувала не зношувала, а давала бабі на свята, коли та до неї приходила. Це відбувалось на світанні, коли ще усі діти спали, а їхні батьки, пробуджуючись, крутились у своїх ліжках і мостили у думках майбутнє. Баба придибувала на ґанок притулку, сідала на сходинку і мурмотіла якихось пісень. Директорка виходила до неї і простягала клунок з харчами і капцями. А ще давала їй цукерки і питала чи болять у неї, поранена у війну, голова. Баба казала, що ні, стукала себе по лисому тімені кісткою пальця і, щиро усміхаючись, шамотіла: "Ти ш знаєш, голубко, що у мене там шилізна бляха! А шилізо не болять!" І довго після того сміялась. Але тихо, щоб нікого не збудить. Бо сміх її був схожий на скреготіння незмазаного заржавілого візкового колещати. А коли йшла геть від притулку, то танцювала у хмарах пилюки, притупцюючи важкими ногами у нових повстяних картатих капцях.

Не можна сказати, що діти завжди боялися Залізної баби. Траплялось таке, що вони не могли без неї жити. А надто тоді, коли баба ставала бабусею і, поназбиравши на смітниках уламки з ляльок — різновеликі голови, руки, ноги, подерте барвисте шмаття, викинуте ломаччя з меблів і металевих причандалів, довго вимудрювала щось із того і, прикрашаючи вікна давно покинутих хат, влаштовувала на підвіконнях "живі" картини. Там були і хворі вередливі принцеси з віслячими довгими вухами, яких не можна було примусити розсміятись, і лихі розбійники, що обкрадали навіть саму смерть, і козаки Мамариги, що пили-гуляли разом із ведмедями, і Синдбади з чаклунами і з велетенськими птахами, і прудивуси, і дюді, і жижі, і патерчата, і

щезники, і опирі, і феї, і дракони, і змії, і голодна мара з немовлям-чортеням, що виповзало із пекла, як з чорної нори, і лишало за собою довгі пасма людської шкіри. Можливо, при кращому освітленні та шкіра і робилася схожою на припудрене павутиння, але ніхто з малюків не робив собі з того проблеми і вірив у те, що бачив.

І взагалі, дітей проймав радісний трепет відкриття таємниці, коли вони зазирали у тріснуті вікна і шиби, де оживали дивні герої, розмахували шаблями, грали на кобзах і сопілках, смикали змія за хвоста, ховалися у скляних печерах, підпалювали солом'яні палаци, замовляли і чаклували. Усім тим правила стара Залізна баба. Вона ховалась за обсипаними стінами, говорила за своїх героїв, рухала їх у різні боки, а тим часом продлубувала дірочку у закидні, придивлялась до дитячих облич і всміхалась куточком вицвілого залізного ока. Діти тішились, переймалися ляками і дивиною, а баба раділа і зтиха гиготіла. Вона була неголодна і не їла дітей.

Та якось прийшов час, що баба не показалася. Хоч було і хмарно, і сіро, і страшно, хоч малі після уроків і кликали, і просили, і винишпорили усі закуточки трухлявого замку, усі закамари порослих мохом хат. Однак баба не прийшла. Діти затихли і зажурились, похнюпились і розійшлись. Потім плакали після того крізь сон, мучились своєю тривогою і тиждень ходили надутими і смутними.

Одному з них наснилась скажено червона "швидка допомога" з істерично волаючою сиреною і блимаючим ліхтарем, і лікаркою схожою триполовинчасту грубезну шафу, у білім, з темними плямами бруду, халаті, червоними товстими щоками, що нависали драглистим тістом їй на плечі. Вона із лементом ганялась за бабою усю ніч у червоній машині і просвердлювала пекучим поглядом своїх маленьких, схожих на зміїні нірки, очей бабину згорблену спину. Потім, все ж таки, опасиста лікарка наздогнала її, схопила, прикрутила ланцем до металічного ліжка з нікельованою спинкою і засадила їй заштрика прямісінько у залізне вицвіле око. Баба враз посіріла, а око вискочило і покотилось, розбризкуючи цівками сльози.

Наступного ранку знову не було "живих" картин у остиглих вікнах розвалених хат у проймах віконниць напівзруйнованого замку. Хоч і хмари опустились низько і вітер стугонів у тріщинах і порожнинах похилених стін. І діти змушені були повірити своїм сумним передчуттям і нерадісним снам і розбрелись по домівках. Лише один із них — найсумлінніший — чекав до пізнього вечора. Навіть, був припхав стару розсохлу жлукту і налив у неї води. Навіть був сховався у сусідній кімнаті, що колись правила за кухню. Але вода вилилась геть крізь щілини розсохлої жлукти і розтеклась по шпаринах і ямках від мостин, залишаючи темні вогкі сліди і маленькі калюжки, руйнуючи шляхи мурахам і кубла мокрицям. А баба так і не показалася.

І коли найсумлінніший малюк повернувся пізно додому, то одержав на горіхи від батька-матері. А на ранок розтрощив з розпуки усі свої ляльки та іграшки, поздирав з них одяг й викинув голі руки, тулуби, голови мерзнути на смітник, як вже непотрібне. Він був сильно тоді образився на бабу.

І тої ж ночі вона до нього прийшла сама, ніжно глянула залізним оком і заходилась гризти йому мізинця, смоктати пожадливо кров й набиратися п'янкої малюкової сили.

Він плакав з радості, хоч і мучився, хоч і сильно страждав. Бо любив... любив Залізну бабу.

А як прокинувся, відразу побіг на пустирище до трухлявого замку і покинутих хат. І у одній із них, де колись була чайна, побачив у вікні лазню. Голі тітки і їхні голенькі діти намилювали одне одного віхтями, натирали спини, руки і ноги. Байдуже, що були майже усі однорукі і однобокі. Баба ледве встигла їх ізліпити і приставити цілими боками до сірого скла, бо сама була боляща і змучена, бо сама зовсім недавно втекла із лікарні і тільки тоді досхочу напилася солодкої примхливої дитячої крові. Вона ховалася у пережованій мишами глиняній долівці і звідти випускала клуби білого диму, наче пару у лазні. Найсумлінніший малюк вигрівав свого знекровленого мізинця і сяяв від щастя і любові. А баба курила папіросину, кусала, щоб не розсміятись, розмоклий від слини папір, пускала з мила білі пухирі і бульки і тихенько разом із старезною чайною розсипалась на порошок. То був останній і ненайгірший день Залізної баби...

Директорка притулку для похилих віком дала про її смерть термінову телеграму на адресу бабиної дочки (виявилось, як баба померла, що у неї теж є діти). Але на похорон ніхто не приїхав, навіть на телеграму не відповіли. Тільки згодом, здається через місяць, прибула якась сердешна і назвалась сусідкою той бабиної дочки. Вона хотіла віддячити директорці притулку, тицяла їй у руку гроші і казала, що бабина дочка поїхала зі своїм чоловіком на дуже-дуже далекий схід і деś там разом із ним ловить рибу і вбиває для японців китів у холодному, крижаному морі. Директорка дякувала і трохи взяла з тих грошей на гостинчики для мешканців притулку. Тоді сусідка бабиної дочки сказала, що як бабина дочка наловить багато риби і заробить ще більше грошей, то обов'язково приїде до баби на могилу. Директорка нічого не відповіла на це. Бо що мала казати. Вона одвела сердешну сусідку бабиної дочки на кладовище і пішла геть, навіть не озираючись. А незнайомка залишилась стояти біля могили Залізної баби. Стояла довго. А тоді крадькома і з острахом подивилась довкола, а потім сіла на лавку, закрила обличчя руками і заплакала.

Сумлінному малюку дуже кортіло знати, хто ж то сидить і плаче. Однак підходити, а тим більше розпитувати, він вагався. Невідома тітка хоч і віддалік, але дуже нагадувала лікарку зі сну, що вколола бабу заштриком у залізне око. Через це він побоювався, що і його вона вхопить і штрикне голкою. Але коли сусідка бабиної дочки заплакала, то у малого чомусь швидко забилося серце і невідомо чого теж покотились з очей сльози. Він хотів їх спинити та не міг. Він хотів заспокоїтись, а віддих сам виривався йому з грудей пекучими клаптями повітря і шугав у голову темною плямою першого, незрозумілого ще малюкові, страждання.

У той вечір малюк не міг заснути і у напівмаренні йому здавалось, що він бачить себе ніби у дзеркалі, трохи старшого на повен зріст у картатій піжамі, аплікованій барвистими малюнками чудернацьких звірів, з мокрим від поту, зіжмаканим ковніром. Але не це турбувало його у його видінні. Найбільше хвилювало те, що з-під його брів на нього самого із дзеркала дивилось лишень одне лискуче і хитрюще залізне око. Воно йому всміхалось... І від того він закричав і схопився перед світанком переполоханий,

беззахисний, жалібний і поляпав босими ногами до мами у ліжко. Йому конче треба було сховатись, бодай до ранку, і неодмінно під теплою маминою ковдрою. Мама його зрозуміє... Мама його прихистить..."